

SINONIMNI NIZOVI FRAZEOLOGIZAMA KOJIMA SE OPISUJE ČOVJEKOVA VANJŠTINA

(na materijalu hrvatskog i ruskog jezika)

Izvorni znanstveni članak. Primljen 26. 4. 1993.
UDK 801.314.1:599.9:808.62:808.2

U ovom se članku obrađuju sinonimni nizovi frazeologizama kojima se opisuje čovjekova vanjština. U prvom se dijelu analizira struktura frazeoloških jedinica, tj. opseg i sastav, a u drugom se provodi semantička analiza nizova.

Frazeološka sinonimija je prilično zastupljena i u hrvatskom i u ruskom jeziku. Za ovaj sam članak izdvojila sinonimne nizove kojima se opisuje čovjekova vanjština. Frazeološke sam jedinice ispisivala iz pet rječnika (Matešić, Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika, Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik u redakciji A. Menac, *Словарь фразеологических синонимов русского языка, под редакцией В. П. Жукова, Фразеологический словарь русского языка, под редакцией А. И. Молоткова, В. П. Жуков, А. В. Жуков, Школьный фразеологический словарь русского языка*). Korpus broji ukupno 91 frazeologizam: 59 frazeologizama hrvatskog (65%) i 32 frazeologizma ruskog jezika (35%).

Iznijet ću prvo neke podatke o opsegu i sastavu tih jedinica. Prema opsegu sve frazeologizme dijelimo na fonetsku riječ, skup riječi i rečenicu. U skupljenom korpusu nema ni jedne fonetske riječi, ima čak 72 frazeologizma-skupa riječi (80%) i 19 frazeologizama-rečenica (20%). U hrvatskom jeziku ima 50 frazeologizama-skupova riječi i 9 rečenica (85%:15%), a u ruskom jeziku — 22 skupa riječi i 10 rečenica (70%:30%). Zanimljiv je različit omjer skupova riječi i rečenica u ova dva jezika, tj. srazmjerno znatno veći broj rečenica u odnosu na skupove riječi u ruskom jeziku.

Skupovi riječi su zastupljeniji u oba jezika, a i sastav im je različit. U hrvatskom su najbrojniji poredbeni frazeologizmi, tj. skupovi riječi s veznikom kao (čak 38 frazeologizama, dok su u ruskom samo 4 jedinice ovog sastava). Primjeri:

blijed kao zid
kao iz škatljice
lijep kao slika
бледен как смерть
дурен как смертный грех
как лунь седой (белый)

U ruskom se jeziku niti jedan tip skupova riječi brojčano naročito ne ističe. Nabrojati ću još nekoliko tipova skupova riječi:

— pridjev + imenica (imenica + pridjev)
bijela glava
верста коломенская (разг., шутл.)
живые мощи

- imenica + pridjevlog + imenica
sjena od čovjeka
кровь с молоком (разг.)
- imenica + imenica
мешок костей (прост.)
- pridjevlog + imenica + imenica
без капи крови
- (broj +) imenica + veznik + imenica
крв и мlijeko
〈одна〉 кожа да кости (разг.)
- glagol + pridjevlog + imenica
без капи крови
- glagol + imenica + imenica
немати капи крови.

Navest ću i nekoliko primjera frazeologizama-rečenica:

drži se netko kao da je banderu progutao
kao da je netko iz groba ustao
〈ни〉 кровинки в лице нет (не осталось) у кого
под стол пешком ходит (разг., шутл.)

Korpus dopušta podjelu na 11 sinonimnih nizova. Osam sadrži jedinice obaju jezika, dva samo našeg (nizovi s frazeološkim značenjem »držati se ukočeno« i »lijepo (ukusno) odjeven«, a jedan samo ruskog (frazeološko značenje »nizak«).¹ Osam sinonimnih nizova ulazi u odnose antonimije, pa tako dobivamo četiri antonimska para: lijep — ružan, visok — nizak, blijed — crven u licu, ukusno (lijepo) odjeven — ružno (neukusno) odjeven. Zanimljivo je da za niz sa značenjem »mršav«, koji je zastupljen s najvećim brojem frazeologizama u oba jezika, nisam našla potvrdu antonima sa značenjem »debeo«.

Neke jedinice u oba jezika imaju više frazeoloških značenja, ali sam uzimala u obzir samo one koje se podudara s ostalima u sinonimnom nizu. Ispuštena su značenja koja se ne uklapaju u temu ovoga članka. Valja napomenuti da nisu svi frazeologizmi jednog jezika unutar nizova apsolutni sinonimi, tj. neki se prije svega razlikuju značenjskim nijansama, a zatim nisu svi međusobno zamjenjivi zbog različitih konstrukcija i rekcija.

U okviru tih 11 nizova postoje oni kojima se opisuje neka trajna ili barem dugotrajnija značajka fizičkog izgleda i, nasuprot njoj, prolazna ili kratkotrajna značajka. Pogledajmo najprije nizove ove prve skupine:

I. 1. Sinonimni niz sa značenjem »lijep, zgodan, naočit«

biti (izgledati i sl.) kao naslikan
biti čemu
čovjek od oka
lijep (kršan i dr.) je netko da ga se dva oka ne mogu nagledati
lijep kao san
lijep kao slika
тотак од ока
как картинка (как на картинке)

¹ U osam je nizova uključena po jedna ili više jedinica dvaju jezika, pa su to tzv. međujezični sinonimi. Oni ponekad istom ili vrlo sličnom slikom (motivacijsko značenje) dolaze do zajedničkog frazeološkog značenja (*ссамa) kost i koža, 〈одна〉 кожа да кости; крв и мlijeko, кровь с молоком*). Takvi se frazeologizmi nazivaju ekvivalentima.

Dva poredbena frazeologizma hrvatskog jezika i jedini ruskog uspoređuje ljepotu sa slikom, smatrajući pritom da je ona uljepšani odraz stvarnosti. To je svojevrsna skraćena usporedba jer ona pretpostavlja samo lijepu sliku, a to nije eksplicitno navedeno. Frazeologizam *lijep kao san* isto je skraćena usporedba jer se ljepota ne može komparirati s noćnim morama ili ružnim snovima, znači, riječ je o lijepim snovima. Ova jedinica vodi ljepotu žene ili naočitost muškarca u suodnos s nečim izvan realnosti. Jedinica *lijep (kršan i dr.) je netko da ga se dva oka ne mogu nagledati* uključuje dvije osobe: promatrača i objekt promatranja. Ljepota se procjenjuje na osnovi promatračeve reakcije. Slično je i s frazeologizmima *čovjek od oka* i *momak od oka* koji se, za razliku od prethodno spomenutih, odnose samo na muškarce. Frazeologizam *biti čemu* i u područje duhovnih vrijednosti, pa osim vanjštine procjenjuje i sposobnosti određene osobe.

I. 2. Sinonimni niz sa značenjem »ružan«

ružan kao đavo
ružan kao vrag
дурен как смертный грех

Prva dva poredbena frazeologizma uspoređuju ružnoću nekog čovjeka sa zatrašujućim bićem, najcrnjim i najgorim što je kršćanska civilizacija kreirala, a treći, ruski, komparira je pak sa smrtnim grijehom, najvećim grijehom, ali, za razliku od hrvatskih, s postupkom, a ne bićem.

I. 3. Sinonimni niz sa značenjem »visok«

visok kao gora
visok kao toranj
верста коломенская (мн. не употр., разг., шутл.)
каланча пожарная (мн. не употр., разг., шутл.)
косая сажень в плечах (мн. не употр., разг.)
роста (ростом) в косую сажень

Frazeologizmi *visok kao gora* i *косая сажень в плечах* osim »visok« znače još i »jak, snažan, razvijen«. Dvije jedinice u hrvatskom jeziku jasno asociraju na visinu uspoređivanjem s visokom građevinom (toranj) i zemljopisnim pojmom čija je jedna od osnovnih karakteristika — visina (gora). U ruskom jeziku potvrđen je frazeologizam *каланча пожарная* u čijoj je pozadini (motivacijsko značenje) isto slika visokog objekta (vatrogasna osmatračnica). Preostala tri uključuju mjeru za duljinu. *Верста коломенская* ima u sastavu vrstu (1,06 km). Visina čovjeka se uspoređuje sa stupovima koji su bili postavljeni na putu od Moskve do sela Kolomenska gdje se nekad nalazila ljetna rezidencija cara Alekseja Mihajloviča. Frazeologizam *косая сажень в плечах* oslikava visokog muškarca širokih ramena, a komponenta *косая сажень* je stara mjera za duljinu koja se protezala od vrha palca desne noge do vrha srednjeg prsta uzdignute lijeve ruke. Ta mjera (hvat) inače iznosi 2,134 m.

I. 4. Sinonimni niz sa značenjem »nizak«

аршин с шапкой (мн. не употр., прост., шутл.)
от горшка два (три) вершка /прост., чаше шутл./
от земли не видеть (не видно) /прост., шутл./
под стол пешком ходит /разг., шутл./

Matešićev Rječnik ne bilježi frazeologizme s tim značenjem za razliku od ruskog jezika u kojem su zastupljene četiri jedinice.

Kao što se prethodni niz šali s pretjerano visokim ljudima, tako i ovaj smiješnim slikama nedvojbeno asocira na niski rast. U sastavu prve jedinice je mjera za duljinu (aršin = 72,12 cm) koja personificira osobu, a ta se visina uvećava šuharom. I drugi frazeologizam ima u sastavu mjeru za duljinu (veršok = 4,445 cm). Stas čovjeka uspoređuje se s visinom zemljanog lonca uvećanog za desetak centimetara. Najjača hiperbola svojstvena je trećem frazeologizmu u kojem se čovjeka zbog niskog rasta niti ne primjećuje, a u četvrtom mu stas omogućuje prolazanje ispod stola i to pješice, bez saginjanja. U Rječniku frazeoloških sinonima ruskog jezika navedeno je da se ti frazeologizmi češće koriste kad se govori o djeci i mladeži, iako to ne isključuje i druge mogućnosti.

I. 5. Sinonimni niz sa značenjem »mršav«

Ovaj je niz u oba jezika najbrojniji, a možemo ga podijeliti na tri podskupine koje se razlikuju nijansama značenja.

a). To je, kao prvo, podskupina frazeologizama kojima se naprosto konstatira mršavost bez nekih dodatnih podataka:

broje se (vide se) komu rebra
da koga udjeneš u iglu
могу се кому ребра пробројити (избројити)
⟨mršav, tanak⟩ kao čačkalica
mršav kao daska
mršav kao pas
mršav kao štaka
⟨sama⟩ kost i koža
⟨sama⟩ koža i kost (kosti)
suh kao bakalar
suh kao kost
suh kao štuka
suh kao vreteno
tanak (suh) kao kolac
tanak (suh) kao palica
tanak (suh, ravan i dr.) kao trlica
из трёх личинок /устар., прост./
костями (костяшками) гремит /груб.-прост./
мешок костей /мн. не употр., прост./
ни кожи ни рожи у кого /груб.-прост./
⟨одна⟩ кожа да кости /мн. не употр., разг./
одни кости /ед. не употр., разг./

Ova podskupina broji 16 hrvatskih (čak 10 je poredbenih) i 6 ruskih jedinica. Mršava građa tijela uspoređuje se sa 7 tankih drvenih predmeta: čačkalica, daska, kolac, palica, štaka, trlica, vreteno. Nadalje, mršav se čovjek uspoređuje s dvjema ribama: bakalarom i štukom, ribama izrazito zmioljoliko izgleda. Kod jedinice *suh kao bakalar* slika se još jače naglašava misli li se na suhi bakalar. U jednom poredbenom frazeologizmu uključena je komponenta *pas* koja pretpostavlja mršavog psa lutalicu. To je skraćena usporedba. Pet frazeologizama hrvatskog i četiri ruskog jezika dolaze do frazeološkog značenja »mršav« pomoću slike čovjeka kojemu se od mršavosti ističu na tijelu samo kosti ili kosti i koža. Dozu humora sadrži i motivacijsko značenje frazeologizma *da koga udjeneš u iglu*. Kod frazeologizma *ни кожи ни рожи у кого* je uz značenje pretjerane mršavosti uključena i ružnoća kao njezina posljedica.

- b) U drugoj se podskupini uz mršavost dodaje i značenje »vrlo slab«.

(izgleda netko) kao da je iz gladi utekao
izgledati kao sjena
mršav kao smrt
sjena od čovjeka
ветром шатает кого /разг./
в чём душа (душенька) (только) держится (у кого) /разг./
эле-эле душа в теле (у кого) /прост./
живые (святые, ходячие) мощи /ед. не употр., разг./
краше в гроб кладут /разг./

Prvi frazeologizam hrvatskog jezika govori o čovjeku koji je dugo gladovao, a posljedica toga je slabost i iscrpljenost. Prva jedinica ruskog jezika daje sliku čovjeka čije mršavo tijelo teško odolijeva naletima vjetera. Kod ostalih jedinica u nizu usporedbe i aluzije znatno su jače usmjerene prema bolesti ili čak smrti, a frazeološko je značenje potencirano pojmovima sjena, smrt, duša, lijes, relikvije.

- c) Treća podskupina ima značenje »omršaviti«. Tu je, dakle, mršavost rezultat procesa mršavljenja.

otančati (otančiti) kao igla
(одна) кожа да кости остались на ком, у кого

Napomenula bih još da u hrvatskom jeziku postoji i frazeologizam *dug i mršav kao stožina*, koji sjedinjuje značenje trećeg i petog sinonimnog niza, tj. značenja »visok« i »mršav«.

- I. 6. Sinonimni niz sa značenjem »sijed«

bijel kao inje
bijela glava
sijed kao ovca
как лунь седой (белый)

U svim je frazeologizmima uključena komponenta bijel ili sijed, a imeničke komponente poredbenih jedinica bijele su (inje, ovca) odnosno sivkastobijele boje (škanjac).

Dosad analizirani nizovi, kako je već napomenuto, ukazuju na trajne ili barem trajnije značajke fizičkog izgleda čovjeka. Sad ću navesti pet sinonimnih nizova kojima se može opisati neka kratkotrajnija, prolazna značajka.

- II. 1. Sinonimni niz sa značenjem »crven u licu, rumenilo lica«

U ovom nizu mogu se izdvojiti dvije podskupine koje se značenjski pomalo razlikuju.

- a) U prvu bih podskupinu svrstala jedinice koje upućuju na zdravo, svježije rumenilo lica:

krv i mlijeko
как маков цвет /мн. не употр./
кровь с молоком /мн. не употр., разг./

Dva frazeologizma imaju iste imeničke komponente kontrastnih boja (krv — mlijeko, crveno — bijelo), a treći ima samo crvenu boju koja asocira na svježinu (u njemu se spominje mak, cvijet izrazito crvene boje).

- b) Kod frazeologizama druge podskupine crvenilo više nije rezultat zdravlja i svježine, već nelagode, neugodne situacije, stida:

crven kao mak
crven kao rak
pocrvenjeti (porumenjeti) do ušiju

U prvoj jedinici crvenilo se uspoređuje sa cvijetom jarko crvene boje, a u drugoj s rakom kojemu ta boja nije stalno obilježje; on postaje crven tek tijekom kuhanja. U trećem se pojavljuje slika lica do ušiju prekrivenog crvenilom koje je rezultat trenutnog osjećaja nelagode ili stida.

- II. 2. Sinonimni niz sa značenjem »bljed«

bez kapi krvi
bez kaplje krvi
bijel (bljed) kao kreda
biti bez krvi
bljed kao avet
bljed kao kreč
bljed kao krpa
bljed kao mrtvac
bljed kao platno
bljed kao smrt
bljed kao zid
kao da je netko iz groba ustao (kao da se netko iz groba digao)
nemati kapi krvi
бледен как смерть
(ни) кровинки в лице нет (не осталось) у кого
лица нет на ком

Bljedilo može biti posljedica bolesti i iscrpljenosti, pa će onda biti nešto trajnijeg karaktera, ili straha, uzbuđenja, snažne boli, šokova, pa tada obično i brže prolazi. Niz sadrži 13 frazeologizama hrvatskog i tri ruskog jezika. U poredbenim jedinicama bljedilo se uspoređuje s krečom, bijelom tvari, a frazeologizmi koji sadrže komponente *kreda*, *krpa*, *platno*, *zid* pretpostavljaju sve te predmete u bijeloj boji. Ipak ne bih se složila da su to skraćene usporedbe, jer u doba nastajanja tih jedinica vjerojatno je bijela boja tih predmeta bila jedina moguća. Drugi dio jedinica uspoređuje bljedilo s avet, mrtvacem i smrću što ga, čini se, jače povezuje s botešću. U trećem se dijelu ističe komponenta *krv*, tj. njezina odsutnost. Ta je slika nastala zbog kontrasta boja (crveno — bijelo) i prividno »povlačenje« krvi ostavlja mogućnost stvaranja bijele podloge (bljedila).

- II. 3. Sinonimni niz sa značenjem »držati se ukočeno«

drži se (stoji) netko kao da je banderu progutao
drži se netko kao da je kolac progutao
stajati kao drveni bog

Niz s ovim značenjem potvrđen je samo u našem jeziku. Ukočeno držanje može biti posljedica nesnađenja u određenoj situaciji, nelagode, nemogućnosti opuštanja, straha, ali i bolesti. U pozadini tih frazeologizama je slika ljudi čije normalno pokretanje sprečavaju bandera i kolac u njihovu tijelu. odnosno ljudi koji su ukočeni kao kipovi.

II. 4. Sinonimni niz sa značenjem »lijepo (ukusno) odjeven«

*dotjeran (lijep) kao iz kutije
kao iz škatuljice*

Ovaj niz sadrži samo frazeologizme našeg jezika, a oba su poredbena. U njima se spominje kutija koja asocira na uredno i lijepo složene stvari u njoj, a može podsjetiti i na darivanje u prekrasno ukrašenim kutijama.

II. 5. Sinonimni niz sa značenjem »ružno (neukusno) odjeven«

*uređen (nakinduren, udešen) kao seoska mlada
чучело гороховое /разг., шутл.-ирон./
шут гороховый /разг., шутл.-ирон./*

Naš frazeologizam uspoređuje neukusno odjevena čovjeka sa seoskom mladom koja je obično prenapadno odjevena, s prevelikom količinom ukrasa, a oni su često neusklađeni. Stoga taj frazeologizam ima još jednu dodatnu značenjsku komponentu: pretjerano nakićen, kao božićno drvce. Dvije jedinice ruskog jezika polaze od slike strašila za ptice i lakrdijaša, klauna, dvorske lude na kojima je obično odjeća vrlo šarena, kričava, smiješna, koja ponajprije treba uplašiti ptice, a potom i nasmijati.

Za razliku od dosad spomenutih nizova ova dva posljednja nisu neodvojivi elementi čovjekove vanjštine. Ipak, mislim da ih je trebalo spomenuti jer i oni čine prilično bitan element fizičkog izgleda svakog čovjeka.

Naposljetku bih samo pridodala da većina frazeologizama ruskog jezika (prema navodima u rječnicima) pripada razgovornom stilu ili prostorječju. Frazeologizmi našeg jezika nemaju stilsku odrednicu u Rječniku, iako ih sve ili gotovo sve možemo također svrstati u razgovorni stil.

СИНОНИМИЧЕСКИЕ РЯДЫ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ, КОТОРЫМИ
ОПИСЫВАЕТСЯ ВНЕШНОСТЬ ЧЕЛОВЕКА

(НА МАТЕРИАЛЕ ХОРВАТСКОГО И РУССКОГО ЯЗЫКОВ)

Резюме

Материал содержит 91 фразеологизм хорватского и русского языков, которыми описывается внешность человека. В первой части статьи определяется их структура, а во второй анализируется значение 11 синонимических рядов.

Ljubica Črnivec

Universität für Bildungswissenschaften, Klagenfurt

ALTERNATIVNE METODE U NASTAVI STRANIH JEZIKA

Pregledni članak. Primljen 8. 7. 1992.

UDK 371.3:800.73

Članak se bavi alternativnim metodama u nastavi stranih jezika koje se prije svega koriste u izvanškolskim programima tečajeva stranih jezika za odrasle. U članku su izabrane četiri metode od kojih su tri dobro poznate i obrađene u literaturi: skupinsko učenje jezika, tiha metoda i sugestopedija, dok je četvrta izabrana metoda lingvistička psihodramaturgija (PDL), manje poznata. Model po kojem su metode klasificirane i predstavljene uzet je iz knjige J. C. Richardsa i T. S. Rodgersa (1986): *Approaches and Methods in Language Teaching*.

I. Uvod

Alternativne metode u nastavi (stranih) jezika čini se da su prisutnije u nastavi jezika za odrasle nego u programima obveznog osnovnog i srednjeg obrazovanja. Promjene u nastavi stranih jezika rezultat su uglavnom promjena u području lingvistike, dok su, nadalje, postupci i tehnike u nastavi jezika uvjetovani neposrednijim čimbenicima, npr. novim razumijevanjem učenika kao odlučujućeg učesnika u procesu poučavanja i učenja. Ovo je posebno značajno kada je objekt poučavanja odrastao čovjek kao 'potpuno formirano' biće. U današnjem svijetu sve je više vidljiv zahtjev za poštivanjem individualnosti, a to se odražava i u novom razumijevanju učenja u kojem učenikova odgovornost u procesu učenja dobiva posebno značenje.

Neke od takozvanih alternativnih metoda čine se naoko vrlo revolucionarnima u svojim postupcima, no njihov temelj zapravo ostaje strukturalistički pristup jeziku.

U ovom članku razmotrit ćemo četiri alternativne metode u nastavi jezika. Prve tri — zajedničko (skupinsko) učenje jezika (*Community Language Learning*), tiha metoda (*Silent Way*) i sugestopedija (*Suggestopedia*) — dosta su poznate¹ i stoga relativno dobro opisane u literaturi, dok je četvrta metoda, lingvistička psihodramaturgija (*Psychodramaturgie Linguistique* ili PDL) relativno manje opisana, te ću je stoga prikazati detaljnije, oslanjajući se pritom na materijale i brošure koje se koriste na tečajevima za PDL nastavnike.²

U opisu četiriju izabranih metoda primijenit ću model i definiciju metode J. C. Richardsa i T. S. Rodgersa iz knjige *Approaches and Methods in Language Teaching* (Pristupi i metode u nastavi jezika). Pristup (approach) definira se kao ono što se odnosi na »teorije o prirodi jezika i učenju jezika«,³ a metoda kao »skupina izvedenih postupaka

¹ O ovim trima metodama pisao je i B. Dufeu u svom članku iz 1987. godine.

² Ovom prilikom bih željela izraziti zahvalnost prijateljici i kolegici A. Schellander sa Sveučilišta u Klagenfurtu što mi je ne samo skrenula pozornost na PDL metodu i posudila svoj materijal, već i za detaljan opis onoga što se događa na satu PDL nastave. Informacije iz prve ruke od jedne obrazovane i potvrđene animatorice, koja je i sama sudjelovala u nekoliko PDL tečaja za talijanski jezik, bile su neprocjenjive za moj opis ove metode.

³ Richards, J. C. i Rodgers, T. S. (1986): *Approaches and Methodes in Language Teaching*. Cambridge University Press, Cambridge, str. 16.